

egy harmadik, és akkor egyszerre már tudod a lisztről, hogy liszt és a deszkáról is, hogy deszka, és az ujjaidról is, hogy az ujjaid, és a kezdről is, hogy a kezed, mert egészen addig azt se tudtad, mert tényleg egyáltalán semmit se tudtál, de akkor arról a három vonalról lassan minden eszedbe jut, először csak a neved és az, hogy hol vagy, aztán sorban a többi dolog is, az örömök, a bánatok, a fájdalmak, az egész életed.

Nagymami elhallgat, a lisztbe nyúl, hagyja, hogy kifolyjon az ujjai között, azt mondja, akkor elővette a levelet, amit a gyámhatóságtól kapott két nappal azelőtt, benne a nevemmel és a születési dátumommal és az árvaház címével, századszorra is elolvasta, aztán még aznap vonatra ült, és eljött értem, és elhozott magához.

Nem vagyok itt rég, és nagyon szeretné, hogy itt maradjak, de ha el akarok menni, megérti. Tudja, hogy megpróbáltam, tudja, hogy nem sikerült. Ha most belemarkolok a lisztbe, és a vállam fölött a hátam mögé dobom, és kimegyek a konyhából, akkor sikerülni fog, el fogok tudni menni, ki fog vinni az út az állomásra, meg fogom találni a vonatot, amelyik visszavisz az intézetbe.

Nagymami elhallgat, a lisztbe nyomja mind a két tenyerét, felemeli, ott a deszkán a két kezének a nyoma, látszanak a tenyere vonalai, az ujjbegyein az örvényes ráncok, összekeverednek a deszka fájának erezetével, sóhajt egyet, nem nagyon nagyot, épp csak egy kicsit kavarodik fel tőle a liszt, azt mondja, régóta tudja, hogy mindent el lehet felejtetni, mindent el is fog felejtetni, eljön majd egyszer az a reggel, amikor életében harmadszor fog mindent elfelejtetni, amikor hiába próbál majd bármit is rajzolni a lisztbe, nem lesznek ott csak krikszkrakszok, jelentés nélküli vonalak. Az a nap a halála napja lesz.

Lenkei Júlia

„CSINÁLJ EGY ÖNÁLLÓ ESTÉT A KISTEREMBEN!”

Színház, tánc és irodalom a Zeneakadémián¹

„Mint egy parancs, úgy hangzott” – emlékezik vissza Palotai Erzsi „a sudármagas trónó, vészjósló Erinnisz, páras, leheletes novellák költője” felszólítására, aki „élők és holtak felett ítélkezett”, de Török „Erzsi varázsa őt is térdre kényszerítette”.² A Kisterem természetesen a budapesti Zeneakadémia kamaraterme, ezt a negyvenes években nem is kellett közelebbről megnevezni, magától értetődően ezt jelentette, hiszen évtizedek óta zajlottak benne színházi, tánc- és irodalmi estek, mintegy fenntartva az emlékezetét annak, hogy a legeslegesítő tervekben a napjainkban új életre kelő Zeneakadémia még Magyar Országos Színművészeti Akadémia és Zeneakadémia elképzeléseként létezett. Az első rajzok tanúsága szerint Korb Flóris és Giergl Kálmán eredetileg a Király utcai oldalon helyezte volna el a kis színháztermet, de 1903-ra átkerült a túlsó oldalra, amely akkor még a Kremnitzer utca nevet viselte, később Hegedüs Sándor utca, majd Szófia utca névre hallgatott, ma Dohnányi Ernő nevet viseli.³

A Nagyterem sem volt mindig kizárólag a nagy apparátust igénylő komolyzene, de nem is kizárólag általában a zene vagy általában a komoly műfajok terepe. A rendszeres komolyzenei hangversenyek mellett – amelyeken az első évtizedekben a zeneműveket gyakran kísérték szavalatok, a klasszikus zenén kívül viszont rendszeresen rendeztek operett-, „tánczenei”, sőt magyarnóta-esteket is – sokszor adott otthont kifejezetten prózai programoknak, nagyszámú közönséget érdeklő irodalmi esteknek, felolvasásoknak, tudományos előadásoknak, sőt – *horribile dictu!* – varietéesteknek, kabaréknak, karácsony- és szilveszteresteknek is, sokszor naponta kétszer-háromszor – délelőtt, délután és este is. A programokra még a háború után is „fűtött”, illetve „hűvös nézőtér”-rel invitálták a közönséget. A magas művészet otthonába időnként még a politika is betette a lábát, mégpedig nemcsak a háború alatti demonstratív baloldali irodalmi estek formájában (amelyekkel párhuzamosan zajlottak közben az akkori mainstream összefüvetek is), hanem köztudott, hogy itt rendezték a háborús bűnösök bírósági tárgyalásait is.

Évtizedeken át olyan közösségi helyszín volt a Zeneakadémia mindkét előadóterme, amely nyitott volt a legkülönbözőbb műfajok, irányzatok, tendenciák, törekvések számára. Eleinte főleg vegyes műsorokat adtak elő, elsősorban jótékony céllal. Lassan azonban kezdett kikristályosodni egy addig nem ismert műfaj.

Nem sokkal a szépséges épület megnyitása után Feleki Géza a szavalóművészet önállósulását regisztrálta a *Nyugatban*,⁴ amit a sajtóban jó néhány éven át tartó diskurzus követett. Az önálló versprogramok megjelenése ugyanis új jelenség volt, és ellentmondásos visszhanggal járt. Például burjánzásnak indultak és a költő halála után éppenséggel elszaporodtak az Ady-estek. Divat lett Adyt szavalni, nem mindig magas művészi színvonalon és nívós válogatásban. „*Volt olyan szezon – emlékezik Ascher Oszkár –, hogy négy-öt Ady-est is szerepelt a Zeneakadémia és a Vigadó nagy- és kistermi műsorain. Ezekben azonban Adynak csak szerelmi és a jobboldali közönség által »ha akarom, vemhes, ha akarom, nem vemhes«-nek tekintett magyarság-versei szerepeltek.*”⁵ Az ellentmondásos Ady-kultusz még évtizedekkel később is tartott: „*Volt Ady-divat. Szavalták a két háború közt, egyébként elég rosszul – néhány fontos kivétellel – és elég színpadias módon a Zeneakadémia kistermében meg itt meg ott. De változatlanul nagy ellenzéke volt, és változatlanul nem akarták bevenni abba a Pantheonba, ahol természetesen vannak jelen a magyar klasszikusok.*”⁶ A versmondás divatja ugyanakkor végeredményben mégis pozitív hatással járt, polgárjogot nyert az önálló művészetek birodalmában, a következő évtizedekben presztízst jelentett önálló estet tartani.⁷ Egyebek közt fellépési lehetőség volt pillanatnyilag munka nélküli színészeknek. Ilyen volt Péchy Blanka,⁸ akinek a húszas években bolsevik férje miatt nem volt állása, s ez a kényszer a leggyakrabban szereplő és legsikeresebb szavalóművészek egyikévé tette, aki előtt még Jászai Mari is meghajolt. Élharcosa volt a szavalás önálló művészetként való elismerésének Ódry Árpád, maga is lelkes szavaló, egyben a versmondás művészetének teoretikusa, Ascher Oszkár felfedezője és mestere, a SZÍNÉSZETI LEXIKON szócikkszerzője. A Németh Antaléval nagyjából egy időben megjelent Schöpflin-féle színházi lexikon SZAVALÁS címszavát viszont a nemzeti színház Gál Gyula írta, aki szintén gyakori vendége volt szavalóként a Zeneakadémiának.

Színészek egész sora tartott önálló szavalóestet – gyakran vendégekkel, zenészekkel és/vagy színészollégákkal – a Zeneakadémián. Sokat szavalt, a Zeneakadémián is tartott önálló estet Paulay Erzs, mielőtt elment főállású nagykövetnének. Rendszeres önálló estes szavaló volt a különböző időszakokban Beregi Oszkár, Kiss Ferenc, Környey Paula, Lánchy Margit, Góth Sándor, Greguss Zoltán, Ráday Imre, Somló István, Tapolczay Gyula, Ürmössy Anikó.

Dalos László diákkori emléke Somlay Artúr rádióban hallott egyik zeneakadémiai előadóestjéről, hogy A VÉN CIGÁNY egyik sorát hibásan mondta el. „*Félelmetes volt, hatalmas, egyszemélyes zengő orgona, shakespeare-i! S a szenvedély, az indulat hevében – megnyújtotta Vörösmarty Mihály egyik verssorát. Így: »és hadd jöjjön el a Noé bárkája...« A költő nem írt névelőt Noé elé, de a színész odatette.*”⁹ 1951-ben nagy izgalmak után finom tapintattal sikerült rávenni a művészt, hogy a rosszul rögzült verssort a rádiófelvételen pontosan mondja el.

Ugyanakkor kialakult egy új, külön csoportja a művészeknek, akik csak szavalóesteken léptek fel. A szavalóművészet széles körben elfogadott autonóm műfajjá emancipálódása Ascher Oszkárnak köszönhető. Őt, miután meghallgatta, a nyilvánosság számára Karinthy Frigyes fedezte fel és személyével hitelesítette, ragaszkodott hozzá, hogy művei az ő interpretációjában hangozzanak el. Az eredetileg műszaki végzettségű, sőt praxisú Ascher folyamatosan tartott nagy sikerű előadóesteket a Zeneakadémián, amivel általános megbecsülést vívott ki, ám a kollégák körében még sokáig működött a kenyérféltékenység: Gellért Lajos, egykori tháliás, maga is több önálló zeneakadémiai előadást protagonistája le akarta tiltatni a dilettánsokat a dobogóról – „*Majd ő megmutatja, hogy mérnökök nem fogják elvenni a kenyeret a színészek elől!*” Ascher Oszkár csak „*mérnök úr*”-ként emlegette, s talán a tartós haragot, de talán mégis az elismerést és enyhülést jelzi, hogy Ascher Kossuth-díja után a megnevezés „*főmérnök úr*”-ra változott.¹⁰ Aschernak profi színészek, az említettekén kívül már korán Varsányi Irén, később Simon Zuzsa, Palotai Erzsike meg a nagy csapat – Major, Várkonyi, Gobbi, Somló, Baló Elemér – és amatőr előadóművészek, színiiskolát végzett vagy nem végzett szavalók, mint például Kiss Margit, Kádár Anna, Simonffy Margot, Újlaky Erzsike, Hont Erzsébet egyaránt partnerei voltak, a komplex esteken is meg saját előadóestjein, ahol közülük néhányan az általa kitalált szavalóduett műfaját mutatta be. Műsoruknál fogva inkább a költői estekhez, mint a tisztán zenei programokhoz álltak közel Basilides Mária, később Török Erzsike és az egész két világháború közötti időszakon végig és még utána is éveken át Medgyaszay Vilma évente tartott és a nagy sikerre való tekintettel többször is megismételt előadóestjei. De többször tartott előadóestet a korai években dr. Wüllner Lajos, később a neves színész, Nagy György, az erdélyi Tessitori Nóra vagy például 1939 és 1940 januárjában a tehetséges fiatal művész: Aczél György. A két utóbbi estet Ascher Oszkár vezette be. A második estről így számolt be a *Népszava*: „*Batsányi János »A látó«-jától József Attila »Levegőt« című verséig tucatnyi vers másfél század magyar költőknek üzenetét közvetítette a jelen legégetőbb kérdéseiről. [...] Előadásmódja érdekesen egyesít két látszólag ellentétes stílust: szubjektív s mégis tartózkodó; magyarázza, értelmezi a verseket, de nem hidegen, nem személytelenül.*”¹¹

A személyes előadóestek mellett természetesen szerzői estek is szerepeltek a műsoron. Volt emlékestje Aranyknak (1932), Kiss Józsefnek (ő még 1915-ben felolvasott egy jótékony programon, emlékmatinéja 1927. február 13-án volt), Berzsenyinek (1936), Pósa Lajosnak (1919, 1929). Ady a kezdeti dömping után folyamatosan műsoron maradt. Shakespeare-esteket a legkülönbözőbb alkalmakból rendeztek jelenetekkel, szavalatokkal. Volt Villon-est önmagában és társakkal, azon belül V betűsekkel és nem V betűsekkel. A legizgalmasabbak azonban mindig a kortárs költők estjei voltak.

Az ilyen est új jelenség volt és nagy esemény a nem hivatalos irodalmi körök számára. Mindenki ott volt, szereplőként vagy érdeklődőként, aki fogékony volt az új irányokra. Ascher Oszkár írja: „*Karinthy 1926 tavaszára szerzői estet készült rendezni a Zeneakadémián.*

Ez ismeretlen fogalom volt addig! [...] A főváros minden híres színésze, színésznője vállalta a közreműködést, Nagy Endre mondott bevezetőt, Darvas Lili, Medgyaszay Vilma, Péchy Blanka, Palló Imre, Basilides Mária, az akkor híres Pethes–Dénes-duó – s még talán nyolc-tíz más népszerű művész neve díszlett a plakáton, s alattuk, jóval kisebb betűkkel – szinte elnézést kérően a rendező iroda részéről – az én nevem is, az outsideré, akit Karinthy határozott követelésére, kényszerűen felvettek a szereplők közé. [...] ott volt az egész »Nyugat«, élén Osvát Ernővel, Babitscal, Móricz Zsigmonddal, Gellért Oszkárral, Kosztolányival, és ott volt Molnár Ferenc is (akkor volt új Darvas Lilivel való házassága).”¹²

Karinthytól Babitsig, Füst Milántól Illyésig, Szép Ernőtől Tersánszkyig a legfontosabb élő költőknek volt szerzői estje a Zeneakadémián. Szabó Lőrinc a fellépő költő szemszögéből versben is megörökítette egy élményét:

*„...Volt már, hogy, kész verset olvasva fel,
díszben, mondjuk, az Akadémián,
egyszer csak észrevettem: szól a szám,
de a szöveggel párhuzamosan
egész másutt jár kalandor agyam:
elrémültem: Uristen, mi lesz itt?! –
Nem lett baj... Bennem sok ember lakik!”¹³*

A Nyugat élére állt a fiatalok bevezetésének is. „Babits Mihálynak már korábban föltett szándéka volt – talán éppen a versrovatot is erősen markában tartó Osvát Ernővel szemben –, hogy maga köré gyűjti a fiatalabb nemzedék költőit-költőpalántáit, és istápolójuk lesz. Ez a belső indíték látszott megvalósulni 1928 decemberében, amikor a Nyugat a hó 14. napján előadóestet rendezett a Zeneakadémia Kamaratermében »Fiatal írók előadóestje« címmel. A bemutatásra kiválasztott verseket Somogyi Erzsébet, Palotai Erzsébet és Ascher Oszkár adta elő. Az elhangzó versek előtt Babits Mihály olvasott fel egy meghatott pátosszal fogalmazott kis esszét bevezetésül.”¹⁴ Ezen az esten – az eredetileg meghirdetett programmal szemben – József Attila is fellépett.¹⁵ Az ő kistermi nyugatos szereplését Zelk Zoltán is felidézti: „József Attila, Szabó Lőrinc, Sárközi György, Pap Károly, Gelléri Andor Endre a dobogón, s ha összesen százötven-kétszáz ember a nézőtérén, a Zeneakadémia kamaratermében.”¹⁶ József Attila-estekre Lengyel Balázs is utal: „Volt Bartók és Kodály közreműködésével Magyar Múzsza-est, Ascher Oszkár tüneményes szavalóestjeinek sora meg később a József Attila-estek előadásai, olyan művészekkel, mint Tímár József, Gobbi Hilda és Major Tamás”¹⁷ – de önálló zeneakadémiai estje József Attilának életében nem volt. A zeneakadémiai József Attila-estek emlékestek voltak.

A Nyugattól függetlenül persze egyéb szerzői estek is szerepeltek a Zeneakadémia programján. Szerzői estet tarthatott 1927-ben Zsolt Béla, 1930-ban Kosztolányi bevezetőjével Szikra, azaz gróf Teleki Sándorné, nem sokkal később Móra Ferenc. Segesdy László 1925-ben optimista verseit adta elő a Magyar, a Nemzeti és a Renaissance Színház művészeivel. Szerzői est hőse volt Gergelyffy Gábor m. kir. rendőrtanácsos költő, Rácz György, Bajnok Jenő. Anday Ernő több alkalommal is tarthatott szerzői estet többek között Jávor Pál, Lehotay Árpád, Góth Sándor közreműködésével.

Természetesen külföldi vendégek is felléptek a Zeneakadémián. 1917-ben például szavalt Harry Walden német színész, és három expresszionista estet tartott 1923-ban Herwarth Walden költő. 1916-ban előadóestélyt tartottak a Wiener Hofburgtheater művészei. 1925-ben szavalt Alexander Moissi. 1926-ban itt mondta el versét bengáliul

Rabindranath Tagore. Paul Valéry 1936-ban *A SZELLEMEK TÁRSADALMÁÉRT* címmel tartott előadást. Itt volt az az emlékezetes Paul Éluard-est, amelyre még sokan emlékeznek 1948-ból. És a Zeneakadémia olyan hely volt, ahol felolvashattott Thomas Mann. Az ő három budapesti szereplése közül a harmadik, a Hatvany Lajos által támogatott, József Attila betiltott üdvözlő versével fémjelzett alkalom közismert, ám az a Magyar Színházban zajlott. Kevésbé tudott, hogy korábban már két alkalommal járt Budapesten, amikor az emigráns Lukács György bankár édesapjának vendége volt. A Lukács-házban ekkortájt házitanítószkodó Gyergyai Albert így emlékezik a vendég zeneakadémiai felolvasásaira: „*Első ízben a Varázshegy »Hóésés« című vagy tartalmú fejezetét olvasta fel a Zeneakadémián, zsúfolt teremben, de különösebb lelkesedés nélkül, másodszor »Willy a médium«-ot, talán nagyobb érdeklődéssel. Mint ő maga mondta az öregúrnak: »csak a rinocéroszra kíváncsiak«, a felolvasás már nem érdekli őket.*”¹⁸ Talán harmadszorra a valódi, aktuális érdeklődés is fellángolt.

Az egy személyre koncentráló szerzői estek mellett komplett folyóiratok estjei is előfordultak. Ezek közül a legismertebb a *Nyugat* huszonöt éves jubileumi estje, amikor „*az Olimpiosz Lágymányosig ért, Lágymányos pedig a Zeneakadémiáig*”.¹⁹ Szerzőinek nem csak tekintélyük volt vitathatatlan, fiatal híveik csodálták őket. „*Úgy álltak ott egymás oldalán, harcos óriások, legyőzhetetlen összefogásban, mint akik a homlokukon lecsorduló vértől boldogan nevetnek bele a világra*” – idézi fel fiatalkori élményét Ottlik Géza.²⁰ Mindemellet kapott zeneakadémiai estet *A mi szavunk* című ifjúsági folyóirat, rendezett matinét a *Ma*, önálló esttel szerepelt az erdélyi *Helikon*, a *Múlt és Jövő*, a *Válasz*, az *Egyenlőség*, a *Pandora*, sőt '38-ban a *Népszava* is. Itt zajlottak 1926-ban az *Új Föld*-estek, ámbár ez fordított történet: előbb volt a színpadi (pódiumi) megjelenés, abból lett a folyóirat.

Költői estek tematikus szervezésben is előfordultak. Ezek részben kapcsolódtak a szerzői estekhez – Ascher például *KÉT ÉV HALOTTAI* címmel tartott estet 1938-ban: „*S milyen nagy halottakról! Kosztolányi, Karinthy, Juhász Gyula, József Attila, Nagy Endre!*”²¹ De főleg a harmincas évek végén meg a negyvenes években egymást követték az olyan sorozatok, mint *A VERS NAGYMESTEREI*, *HALHATATLAN MAGYAR GÉNIUSZ*, *HALHATATLAN SZERELEM*, *VILÁGIRODALMI CIKLUS*, *SZÁZADUNK LÍRÁJA* és a többi, és a többi. Ezek az estek egyre inkább baloldali jelleget öltöttek, és a közelítő fasizmus, a fenyegető háború elleni tiltakozás fórumai lettek. „*Gondolok elsősorban a második világháború előtti és alatti időre* – írja Lengyel Balázs a szabadsághiánynak az irodalomra gyakorolt hatásával kapcsolatban –, *a háborúellenes rejtett, antináci megszólaltatásra, amikor is – ma már kevesen tudják – a versmondás olyan intenzitással éledt meg, nemcsak a különböző kisebb társaságok előadásaiban, például a Vajda János Társaságban, hanem a Zeneakadémia nagyterme is sorozatosan megtelt vershallgató közönséggel.*”²² Bár Magyar Bálint legendának tartja a húszas-harmincas évek versmondókultuszát, azt ő is elismeri, hogy „*1940 táján valóban lépten-nyomon lehet verselőadásokat rendezni, egész ciklusokat is, telt házra számítva a Vigadóban vagy a Zeneakadémia nagytermében.*”²³

Ezek az estek leginkább Hont Ferenc nevéhez kötődtek. Ő, a Független Színpad lehetőségei beszűkülvén, elsősorban a pódium művészi és politikai lehetőségeit igyekezett kihasználni. Nagyszabású irodalmi sorozatainak története már azt is megmutatja, hogy azért a Zeneakadémia sem volt mindig tárt karokkal bárkit befogadó partner. Az áлиндokkal alátámasztott elutasítástól a direkt betiltásig mindenre akadt példa. Amikor Beregi Oszkár rövid emigrációja után 1925-ben hazajött, és két előadóesttel próbálta megszondázni a közönséget, „*a Zeneakadémiáról kiderül, hogy »iskolai terem«, a Lloyd-társulat díszterme pedig tűzveszélyes. Beregi kénytelen dolgotvégezetlenül elutazni a jobboldali sajtó útszéli szidalmai között.*”²⁴ Hont Ferenc felidézi, hogy két nappal az 1941-es *KÖLTŐ*

és KORA-sorozat Csokonai-estje előtt tudták meg, „*hogy a Zeneakadémia erre a célra nem bocsátja rendelkezésünkre a termet*”, ezért a sortozatot ekkor át kellett költöztetni a Vigadóba, ami a technikai feltételek eltérése miatt a műsor teljes átalakításával járt.²⁵ De a 100% 1930 tavaszára tervezett estjét vagy Gobbi Hilda nyolcrészesre tervezett sortozatát a hatodik résztől, mely az ATYÁMFIA, FARKAS címet viselte, 1943-ban éppenséggel kerek-perec betiltották. A kollektív emlékezet azonban megőrizte a költői estek demonstrációit.

Persze korántsem csakis a baloldálnak volt fóruma a Zeneakadémia. Kun Imre beszámol egy 1921-ben fényes közönség előtt tartott „*igazi concert paré*”-ről. „*A Zeneakadémia palotája régen látott annyi autót, mint ezen az estén. Az autótulajdonosok túlnyomórészt arisztokraták voltak, akik előtt egyébként sokkal ismerősebb volt a közeli Nagymező utcai mulatónegyed számos lokálja, mint a zeneművészet palotája. Most azonban Hubay Jenő nevének hallatára sokan »feláldozták« egy estéjüket.*”²⁶ A Zeneakadémia ugyanakkor nagyon alkalmas volt diplomáciai jelentőségű rendezvények tartására, mint mondjuk 1921-ben a Korvin Mátyás Egyesület Dante-ünnepsége. A Ház természetesen semlegesen rendelkezésére állt intézményeknek, társaságoknak. Többször tartott itt francia matinét a La Fontaine Társaság, 1939-ben egy Molière-jelenettel, 1943-ban egy Beaumarchais-jelenettel tálalta díjkiosztó ünnepségét az École de Langue Française. Irodalmi esttel jelentkezett 1942-ben a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság, sokszor jelen volt a Goethe és a Gárdonyi Társaság. A háború után rendezett műsort a Magyar Repülőszövetség, a Magyar Magánalkalmazottak Szabad Szakszervezete, a Vendéglátó Ipari Munkások Szabad Szakszervezete, a Magyar Színészek Szabad Szakszervezete és a Hangversenyrendezők Szabad Szervezete, továbbá a Magyar Házfelügyelők és Segédházfelügyelők Országos Szabad-szakszervezete is, utóbbi ráadásul díszelőadást.

Külön fejezetét alkotják a Zeneakadémia nem pusztán komolyzenei programjainak a jótékonyági estek. Ezeket általában népszerű irodalmi és zeneművekből állították össze, és főleg a két világháború alatt volt rájuk szükség. Az Andrássy úti hadikórház és fiókintézményei laboratóriumi felszerelési céljaitól Küry Klára vagy József Attila sírreléig, a csász. és kir. 12. tábori ágyús ezred hadirokkant legénysége és a harctéren elesett legénységének hátramaradottjaitól, a Rokkantügyi Hivatal alapjától, az Országos Ínségnyhító Mozgalomtól, a háború által sújtott zeneakadémiai növendékek és általában a szegény sorsú egyetemi hallgatóktól az „Erdélyért” Országos Gyűjtőbizottságon keresztül a Fővárosi Tanoncok és Árvaházak karácsonyi felsegélyezéséig a legkülönbözőbb címzettjei voltak ezeknek az esteknek vagy matinéknak. Az első világháborús jótékonyági estek rendszerint magas rangú személyek, leginkább főhercegek és -nők (Zsófia, Stefánia, Augusztá stb.) védnöksége, sőt védősége alatt zajlottak. Rendszeresek voltak a Kövessy-vár jótékony estjei: ez a Kövessy Albert alapította társaság nyomorgó idős színészeket támogatott.

Ugyanígy szívesen adott teret a Zeneakadémia színészi, illetve szerzői (költői vagy zeneszerzői) jubileumoknak, amelyeket általában a művész társadalom legnagyobb alakjai tiszteltek meg közreműködésükkel. Hegedűs Gyulára már halála után emlékeztek legnevesebb kollégái 1932 januárjában, de 1933. március 12-én Ditrói Mór 60 éves művészi jubileuma annyira jelentős társadalmi esemény volt, hogy a plakát nemcsak a közreműködők nevét tünteti fel Bárdos Artúrtól Basilides Márián, Beregin, Csortoson, a Góth házaspáron át Vaszary Piroskáig, hanem azt is, hogy a Musica zongorát a Musica r. t. Erzsébet körút 43. szállította. Békeffi Lászlót viszont az sem mentette meg későbbi sorsától, hogy hallatlanul kemény konferanszai ellenére (vagy mellett) 1938-ban ünnepelt 25 éves jubileumán, ahol többek között Bársony Rózsi, Fedák Sári, Gyurkovics

Mária, Medgyaszay Vilma, Orosz Júlia, Ferenczy Károly, Herczeg Jenő, Huszár Pufi, Palló Imre, Rózsahegyi Kálmán vállalta a közreműködést, ezekkel a szavakkal köszöntötte a családostul felvonuló kormányzót: „*Mátyás király óta nem volt magyar államfő, aki ilyen szeretettel pártfogolta volna a magyar művészetet.*”²⁷ Tarka esttel ünnepelte 30 éves színházi múltját 1939-ben Bánóczy Dezső dr., Komlós Vilmost 1937-ben köszöntötték kollégái 25 éves jubileumán. Medgyaszay Vilma 1938-ban megtartott 30 éves jubileuma után még bő egy évtizedig ünnepelt vendége volt a Zeneakadémiának. 1942-ben Bárdos Artúr „*színház nélküli színházi jubileumára*” írta JUBILEUM című köszöntőjét Herczeg Ferenc.²⁸ Fehér Gyulát, a Nemzeti Színház nyugalmazott művészt a színházi élet krémje köszöntötte 1948-ban. Még az ilyen eseményektől egyébként idegenkedő Kassákot is nagyszabású zeneakadémiai irodalmi esttel köszöntötte 60. születésnapján a Művészeti Tanács 1947-ben.

Az akár előadókra, akár költőkre koncentráló esteket, tematikus programokat, vegyes irodalmi-zenei műsorokat, de még a jubileumokat is mindig komoly bevezető előadás előzte meg. A nívós névsor Bárczy Istvántól Fenyő Miksán, Földessy Gyulán, Füsü Józsefen, ifj. Gaál Mózesen, Harsányi Zsolton, Hunyady Sándoron, Kárpáti Aurélon, Kassákon, Kosztolányin, Móriczon, Ortutayn és másokon keresztül Pünkösti Andorig, Szép Ernőig, Színi Gyuláig, Vikár Béláig tartott.

Ezeknek a bevezetőknél mintegy a folytatásaként értelmezhetőek azok a teljes programot elfoglaló ismeretterjesztő, illetve tudományos előadások, melyeknek a Zeneakadémia rendszeresen helyet biztosított. A húszas évek elejétől kezdve, egy négyéves kihagyástól eltekintve nem múlt el szezon Szabó Dezső előadása(i) nélkül. Egy ilyen alkalomról részletesen mesélt 1933-ban Tamási Áron. Érdemes kissé hosszabban idézni, mert nemcsak az előadót, de az ilyen esték hangulatát, közönségét, általános befogadó közegét is jól jellemzi. „*A dolog úgy történt, hogy valamelyik bátrabb és edzettebb diákegyesület felkérte Szabó Dezsőt, hogy beszéljen nekik a nyilvánosság előtt. Az előadás a Zeneakadémia nagytermében hangzott el. S mivel azelőtt én sohasem láttam volt Szabó Dezsőt a nyilvánosság előtt, s mint legendás közönség-elragadót sem ismertem, nagy élvezetre várakozva ültem fent az erkélyen. A nagyterem zsúfolásig tele volt, jórészt diákemberekkel, s amikor Szabó Dezső a felcsigázott fiatalok előtt végre megjelent, erős és egyöntetű zaj támadt az ünneplésre. Próbáltam úgy figyelni, ahogy csak tudok. A mesteren fekete-szürke csíkos nadrág volt s fekete kabát, ami bejövet az előadói asztalhoz, gombolatlanul lebegett. Élénk, de nem túlzott lépésekkel jött, nagyon megnyerő magatartással. Az asztal előtt megállva, diszkréten köszönt a közönségnek, és nyomban leült. Az egyöntetű taps javában zúgott még, s azután is vagy két-három percig, de Szabó Dezső többet nem állt fel, sem ültéből nem bólintott vissza, hanem jobbra-balra pislogott, hogy számba vegye a közönséget. Az előadás egy tízperces szünettel mintegy három óráig tartott. Végig ültéből beszélt, magyarázó kézmozdulatokkal. Néha hátrébb tolta maga alatt a széket, de az asztalhoz közelebb mégis jobb lehetett, mert hamarosan visszahúzta mindig. Megmondta már a bevezetésben, hogy újat nemigen fog mondani, hanem csupán azokat a gondolatokat foglalta össze, amelyeket a hallgatóság és az olvasóközönség írásából is jól ismer. Én is ismertem most összefoglalt eszmevilágát, de mégis újszerűen hatott rám. Ennek a titka elsősorban nem az előadás módja, amelyik közönségnek szóló mesteri munka volt, hanem a titka inkább a ragyogó szellem, amely igazságot, bátorságot és látókört ad minden mondatával.*”²⁹ A népszerű előadó, sokak bálványa aztán 1939-ben szintén megkapta a maga 60. születésnapjára zeneakadémiai ünneplését.³⁰

1924. január 6-ra hirdeti a plakát „*Németh Antal hírlapíró*” felolvasását SZÍNHÁZI KULTÚRÁNK MÉRLEGE címmel. A bátor célzatú felolvasás megelőlegezett pontjai: „*A budapesti*

*színházi élet; Művészet és üzlet; A direktorok; A színészek; Van-e magyar rendező-művészet?; Új törekvések és a pesti színházak; Kritika a kritikáról; Hogyan készül az újsághkritika; A reklám és a közönség; Kritika a közönségről; Primadonna-kultusz és egyéb tömeghisztériák; Az irodalom divatja és a smokkok; Az epigoni Shakespeare-ciklus; Darab-eldugóság és kultúrpolitika; A »mérleg«; Babérossy Leander pálfordulása.*³¹ Hont Ferenc 1941 áprilisában MONGÓLIÁTÓL A KÁRPÁTOKIG tekintette át a mai színházzást: a burját-mongol, cseremisiz, örmény, kozák, ukrán stb. népek drámairodalmát, színházzását és zenéjét vetített képek segítségével mutatta be. De nem csak színházi-irodalmi-szociológiai témájú előadások voltak. Kun Imre 1931-ben elhozta Pestre August Piccard-t, „a sztratoszféra léghajósát”. „A közönség nagy érdeklődéssel hallgatta a felhőt járó lovag »Repülésem a sztratoszférában« című előadását munkájáról, élményeiről – emlékezett vissza a legendás koncertszervező. – [...] Picard tanár úr mindezt professzori egyszerűséggel mondta el a Zeneakadémia kistermét megtöltő közönségnek. Tárnyilagosan és szerényen.”³²

1945 után volt előadás A DONTÓL BORIG címmel Gábor Andor bevezetőjével a deportáltak életéről, és a divat történetéről is Egyiptomtól Kr. u. 1945-ig. 1949-ben Major Tamás az MDP Kultúrákadémiája keretében SZÍNHÁZ ÉS DEMOKRÁCIA címmel tartott előadást, amely már erőteljesen magán viselte a fordulat jeleit. „Először felvázolta a demokrácia és a színház útját a felszabadulástól a »fordulat évéig« – rögzítette naplójában Máté Lajos. – Két irányt vettek a színházak: egy részük a népi demokrácia, másik részük a polgári demokrácia felé. Ez utóbbi azt jelenti, hogy mindent játszottak, amit eddig nem volt szabad. Úgy gondolom, ilyen elsősorban a Művész Színház (Cocteau, Maugham, Anouilh, Pirandello, Sartre). Itt illette kritikával a Nemzeti műsorát is: Cocteau: Szent szörnyetegek, Tamási Áron: Hullámzó ölegény, Déry Tibor: Itthon, Dumas: Kaméliás hölgy stb. Aztán rátért az új feladatokra.”³³

Nem túl gyakran, de a képzőművészet is megjelent a Zeneakadémián. Kun Imrének egyik első vállalkozása egy kistermi művészettörténeti sorozat volt Gerevich Tibor, Lyka Károly, Hevesy Iván és mások előadásaival.³⁴ Rabinovszky Máriusz 1927-ben Cillich Anna, Járítz Rózsa és Kiss Vilma művészetéről tartott előadást, és 1940 körül létezett MÚZEUMI MATINÉ című sorozat is.

Voltak olyan tudományos előadások, amelyeket előszóval, tánccal, jelenettel illusztráltak, és olyan programok, amelyek csak ilyen jelenetekből álltak, bevezetővel. Rabinovszky Máriusz a tánc történetéről és típusairól is tartott előadásokat 1940-ben. Góth Sándor „csevegéseket” tartott, jelenetekkel, egyfelvonásosokkal illusztrálva. 1943-ban az ÖRÖK DIALÓGUSOK című esten Ujlaky László, Major, Ungváry és mások Shakespeare-, Rostand-, Csokonai- és Wilde-részleteket adtak elő. Jelenetek gyakran szerepeltek a költői vagy vegyes programokban is, például a Goethe vagy a La Fontaine Társaság estjein. 1943-ban a VIDÁM ÓRÁK című program más műsorszámok között Molière KÉNYTELEN HÁZASSÁG című vígjátékát foglalta magába. 1944. március 26-ára SZÍNHÁZ A PÓDIUMON címmel, TRAGÉDIA ÉS DRÁMA alcímmel hirdettek részleteket Pünkösti Andor bevezető előadásával AZ EMBER TRAGÉDIÁJÁ-BÓL, a STUART MÁRIÁ-BÓL, a III. RICHÁRD-BÓL, Ladomerszky, Greguss, Lánicz Margit felléptével – nem tudom, megtartották-e. 1946-ban a SZÁGULDÓ MŰZSÁK című sorozat kilenc tematikus egységbe osztotta a műveket és szereplőket, az istennőket Háty Gyula bevezetője után megjelenítő előadók pedig nem kisebb személyiségek voltak, mint Zsolt Béla (Clio), Polgár Tibor (Euterpé), Boross Elemér (Erato), Fodor József (Kalliopé), Staud Géza (Melpomené), Márkus László (természetesen a rendező), valamint Gellért Endre (Thalia), Zsoldos Andor (Polyhymnia), Rabinovszky Máriusz (Terpsichoré) és Komjáthy Aladár (Urania).

Az irodalmi, színházi illusztrációkat, jeleneteket felhasználó előadások átvezetnek a Zeneakadémia színház jellegű működéséhez. Ez annyira kimondott profilja volt, hogy előregyártott díszlettípusokkal is felszerelték a színpadot: „*Spannraft Agoston, az Operaház kellékese a következő díszleteket (!) javasolta: függöny, drapériaszínpal; barokk szobabeyendezés; román teremfelszerelés; kerti díszlet; utcai díszlet, különféle levegő és távlat festése, előtér, sziklaelőtér, lugas és hátfal, kápolna, különböző kerítések.*”³⁵ Ez természetesen a Kisteremre vonatkozik, nem pedig a Nagyteremre, ahol csak hagyományos szavalóesteket lehetett rendezni, mert „*egy puszta, óriási pódium, kéznújtásnyira a közönségtől.*”³⁶

Már a legelső évektől kezdve teret adtak a legkülönbözőbb színiiskolák vizsgálóelőadásainak. 1921-ben A KAMÉLIÁS HÖLGY-gyel és Herczeg Ferenc A DOLOVAI NÁBOB LEÁNYA című darabjával vizsgáltak a rövid életű Beszédművészeti Iskola növendékei. 1918-ban itt mutatkoztak be a *Ma* folyóirat Mácza János vezette színiiskolájának tagjai. Itt működött, próbált, kísérletezett és mutatkozott be Tiszay Andor Színpadművészeti Stúdiója a húszas évek végén. Többször tartott itt vizsgát Rózsahegy Kálmán színiiskolája.

De nemcsak jeleneteket felsorakoztató ismeretterjesztésnek, nemcsak a legkülönbözőbb színiiskolák kísérleteinek és vizsgálóelőadásainak volt otthona a Zeneakadémia, hanem komplett színházi előadásnak, sőt teljesen igazi színháznak is, nem is egynek. Ezek közül az első a neves színigazgató, Feld Zsigmond színész nő leányának vállalkozása volt, amelyről Schöpflin Aladár lexikona azt írja: „*1910. november 19-én »Kamarajátékok« néven társulatot szervezett és a Zeneakadémián tartotta előadásait, ahol tisztán irodalmi jellegű színpadi művek színrehozását tűzte ki feladatául, s különösen az északi drámairók munkáit adatta elő.*” Feld Irén színháza, mely a Thália Társaság programját folytatta, részben annak színészeivel, a Zeneakadémián kívül a Várszínházban és az Uránia Színházban is működött. 1912 szeptemberéig 21 darabot mutattak be, ebből 7-et az alapító helyszínen. A következő és egyben a legnagyobb tekintélyt és talán az utókor emlékezetét is leginkább kivívó alakulat az 1919 márciusától itt működő első Madách Színház volt. Ők 1920 májusáig 13 bemutatót tartottak. A színházat Kosztolányi SZÍNHÁZAVATÓ PROLÓGUS-a után Karinthy HOLNAP REGGEL-ével nyitották meg,³⁷ mely igen nagy sajtó- és közönségsikert aratott. Műsorukon szerepelt többek között Strindberg, Hofmannstahl, Anatole France, Edmond Rostand, Ibsen. Németh Antal SZÍNÉSZETI LEXIKON-a a háború utáni legjelentékenyebb színházi vállalkozásként írja le ezt a színházat, amelyet végül egy rendelettel kilakoltattak a Zeneakadémiáról, de Kamaraszínház néven hamarosan megújult az Eskü úti volt Medgyaszay Színházban. Mind a Kamarajátékok, mind a Madách Színház a legmodernebb színházi tendenciákat igyekezett átplántálni Magyarországra, és ez a kísérletező kedv még nagyobb lendülettel mutatkozott meg 1926–28-ban az *Új Föld*-esteken és a Palasovszky Ödön nevével fémjelzett sok műfajú avantgárd produkciókban, a Cikk-Cakk estéken, a Rendkívüli Színpad és a Prizma előadásain, melyek a modern színpadi technikai lehetőségek számtalan formáját alkalmazták, s amelyekbe csinos kis egyfelvonásosok is belefértek. Hont Ferenc Független Színpada más helyeken is játszott, de a HÁROM KÖRÖSZTYÉN LEÁN-nak, a KOCSONYA MIHÁLY HÁZASSÁGÁ-nak és Madách CIVILIZÁTOR-ának itt volt a bemutatója, és nem véletlenül választotta ezt a helyszínt irodalmi estjei számára, ahol a színpadi lehetőségeknek a puszta szavalásnál nagyobb szerepet szánt. Különösen azért sajnálta, hogy tematikus-agitációs versműsorait át kellett helyeznie a jóval rosszabb felszereltségű, szegényesebb küllemű és rosszabb akusztikájú Vigadóba, mert – mint írja – „*a Zeneakadémia kamaraterme, függönnyel elválasztható előszínpad-dobogójával és keretbe zárt hátsó színpadával, színesíthető fényszóróival, kisméretű nézőterével ebből a szempontból gazdag és változatos lehetőséget kínál!*” a színjátékszerű megjelenítésre.³⁸ Ezeket a

lehetőségeket igyekezett kihasználni az ifjú Keleti Márton, aki 1924-ben megrendezte itt Maeterlinck *TINTALIGES HALÁLA* című darabját, amelyet a *Nyugat*-ban Füst Milán is megdicsért, és amelyről Tiszay Andor azt írta a *SZÍNHÉZETI LEXIKON*-ban a *MAGYARORSZÁGI KÍSÉRLETI ELŐADÁSOK*-ról szóló nagyszabású és abszolút naprakész esszéjében, hogy az alkalmazott zenei és fényhatások „*ugyan a szöveg rovására hatottak, de a bemutatót mégis érdekes rendezői ötletté avatták*”.³⁹

1932-ben itt zajlott két alkalommal Paulini Béla *MAGYAR JÁTÉKOK* című, nyolc fejezetből álló estje, talán az 1938-as *CSUPAJÁTÉK* valamiféle előképe, bár ebben több szerepet kapott a próza, a dialóg, a színpadi beszéd. 1936-ban itt tartotta bemutatkozását Bessenyei A *PHILOSOPHUS*-ának bemutatójával Csillag Ilonka, Hegedüs Géza és barátaiak nagy reményekkel kecsegtető Magyar Játékszín nevű vállalkozása, amely azonban ezzel az előadással hamvába is halt. 1945 áprilisában Jacques Duval *FRANCIA SZOBALÁNY*-ának bemutatójával nyitja meg újra kapuit a zeneakadémiai színház, a májusi *KACAGÓMŰSOR* Tiszay Andor orosz vígjátékokról szóló előadását Csehov *HÁZTŰZNÉZŐ*-jével kíséri, 1946 tavaszán pedig évadnyitó darabként Németh László *PAPUCSHÓS*-ét tűzték műsorra a Kisteremben.⁴⁰ 1946. november 30-án a Fialok Góth Sándor Társasága Cronin *A NAGY ÚT* című darabját adja elő, előkészületben pedig Török Sándor *KÜLÖNÖS ÉJSZAKÁ*-ját és ismét a *FRANCIA SZOBALÁNY*-t ígéri. Ugyancsak 1946-ban „*Kürthy György és fia, Péter, terveztek a Zeneakadémia kamaratermében drámai színházat. Szerződtettek színészeket Darvas Szakadéckára, de nem tudtak megindulni*”.⁴¹

A harmincas évek végétől a háború okozta megszakítással jó évtizedig az operai színjátszásnak is otthona volt a Kisterem: előbb a Fialok Operaszínpada csinált itt előadásokat, a háború után pedig az Endre Béla által alapított Budapesti Kamaraoopera Társulat több játszóhely után Vígopera néven telepedett itt le: „*Törzsjátszóhelyén, a Zeneakadémia kistermében 1947 májusáig negyvenöt előadást rendezett, az 1947–1948-as évadban pedig százötzet (abból közel harminc operett)*”.⁴²

Mindemellett gyakoriak voltak a sokféle alkalomból rendezett elegyes estek, melyek témák vagy előadók köré csoportosítva, esetleg „csak úgy” – versen, prózán, dialógon, jeleneten kívül a legkülönbözőbb, hangszeres és vokális, klasszikus és modern, komoly és könnyű, szimfonikus, népi, operett-, sláger-, jazzszámokat vegyítettek például *ÉRTŐL AZ ÓCEÁNIG; KÖLTÉSZET, ZENE, OPERA, SANZON; POSTÁS SZÍVEK DALBAN, VERSBEN; A TAVASZ SZÍMFÓNIAJA – VERSBEN, TÁNCBAN, ZENÉBEN; NAGY MŰVÉSZ MATINÉ (Jávorról, Fényes Alizzal, Latabárral, Gregussal, Majjossal, Kazallal)* vagy egyszerűen *MŰVÉSZESTÉLY, SZÍNES SZÍNPAD, KORTÁRS MŰVÉSZET, KÖLTŐK ESTJE* címen.

Nem tudom, hogy a Zeneakadémián belül milyen intézményi egység döntött a befogadott programokról. A felsorolt estek és matinék természetesen nem a Zeneakadémia produkciói voltak. Vagy maguk a rendező intézmények szervezték őket, vagy az erre a célra létrejött s a húszas évektől egyre szaporodó hangversenyirodák. 1921-ben, a Koncertiroda megalapításakor „*a Rózsavölgyi, a Harmónia, a Fodoriroda és Méry Béla cége voltak a legnevesebb hangversenyrendezőirodák*” – sorolja Kun Imre.⁴³ Ehhez hozzátehetjük a két háború közötti időszakokkal kapcsolatban a Stúdiót, a Szászt, a Bánt, az Al-legrót, a háború alatt a Toborzót és a Fortét, utána pedig a Brodszkyt, a Libertast, a Szóbel–Új Stúdiót, a Kultúrát, Muzsikát, Pinocchiót, Metrót és másokat. Érdekes, hogy a magán-hangversenyirodák még a legnagyobb centralizálás és államosítás idején is léteztek, az ötvenes években vidáman működtek, és szervezték egymás után a legkülönbözőbb műfajokat és művészeti ágakat magukba foglaló zeneakadémiai programokat. Profik közreműködésére már a legkorábbi időkben is szükség volt, még ha az némi

indító szervezésén kívül nem állt is másból: a rendezés „akkor csak annyit jelentett – emlékezett vissza Ascher Oszkár –, hogy minden adminisztrációs munkát: jegynyomás, plakátok, terembiztosítás stb. előlegezett, s a kiadások és rendezési díj levonása után fennmaradó összeg a szereplő művész honoráriumára; de ebből még a közreműködő szereplőt is honorálni kellett. [...] A négy száz jegyet tíz-húsz-harminc darabonként átvették a barátok, továbbadták, eladták, s így: telt ház »ünnepelt«.”⁴⁴ Így aztán nem csoda, hogy az áttekintésünket indító Török Erzséfele történet is úgy folytatódott a tanú szerint, hogy a megbűvölt Erinnisz bejelentette: „A jegyeket majd mi eladjuk.”⁴⁵

Lehet, hogy azért, mert a hangversenyrendező irodákat felszámolták, s ezzel a Zeneakadémia sokszínű tevékenységének, befogadó mivoltának a lehetősége is megszűnt, a következő évtizedek alatt a nem szűken vett komolyzenei hangversenyprogramoknak az emléke tökéletesen elhalványodott. 1994-ben történt, hogy Halász Péterék „Bozsik Yvette-tel és Fischer Ivánnal »koncerttermi forradalomra« készültek [...]: Bartók A fából faragott királyfiját akarták előadni Halász rendezésében. A Zeneakadémia rektora azonban az intézmény hagyományaira hivatkozva nem akarta engedélyezni a vizuális előadásmódot, mondván, a Zeneakadémia nem holmi orfeum.”⁴⁶

A rektor úr óriásit tévedett, nagyon nem ismerte saját intézménye tényleges hagyományait. Attól eltekintve, hogy A FÁBÓL FARAGOTT KIRÁLYFI-nak bármiféle előadása nehezen lenne nevezhető orfeumi produkciónak, bizony a Zeneakadémia nemcsak nagyon gyakran helyet adott táncprodukcióknak, de beengedte megszentelt falai közé a könnyű, sőt még annál is könnyebb műfajt is.

Ami mármost a táncot illeti, annak már a legkorábbi évektől kezdve eminens helyszíne volt a Kisterem. A sok egyéb helyszín mellett szívesen léptek itt fel Budapest világhírű vendégei, a modern tánc nagyágyúai. Akkoriban ez a művészeti ág a legszélesebb rétegek érdeklődésére is számot tartott, amelyek csak egy kicsit is kíváncsiak voltak a modern művészeti tendenciákra: még az igazán elvont dolgokkal foglalkozó ifjú Lukács György is rögzítette naplójában a Wiesenthal nővérekkel kapcsolatos élményeit⁴⁷ – ők Pesten speciel nem a Zeneakadémián léptek fel, de a reményteljes filozófus 1911-es reflexiója nagyon jellemzi az érdeklődést. 1912-ben viszont itt mutatta be először módszerét, majd 1914-ben és 1917-ben újra eljött Émile Jaques-Dalcroze, hogy komoly sajtóvisszhangot keltő előadást tartson növendékeivel, s hamarosan már két legjobb magyar tanítványa, Szentpál Olga és Kállay Lili is itt tartott szöveget. 1923-ban itt táncolt Valesca Gert és Ellen Tells, a háború után (már sokadszor) Rosalia Chladek, a legújabb nemzedékből Hanna Berger. 1928–29-ben Palasovszkyék avantgárd produkcióiban jelentős helyet foglaltak el a mozdulatkompozíciók, mozgástanulmányok, csoportos és szólóetűdök, elsősorban Madzsar Alice növendékeinek előadásában, a legkülönbözőbb mechanikus hangkeltési eszközöktől a versen és szavalt prózán át az akkor induló komponistanemzedék (Kozma József, Jemnitz Sándor, Szelényi István, máshol Kósa György, Kadosa Pál) műveire koreografálva. Itt zajlott Nagy Etel négy táncestje, melyekről Vas István olyan részletesen tudósított, előadták itt Szentpál Olga–Volly István MÁRIA LÁNYOK című, Szeged környéki népi motívumokra komponált táncjátékát. Dienes Valéria műveinek is helyszíne volt a Zeneakadémia, nemcsak olyan mesejátékoknak, mint a CSIPKERÓZSIKA vagy a HÓFEHÉRKE, olyan „gyermekmisztériumnak”, mint az ITT AZ IDŐ, olyan mozdulatjátéknak, mint a HAJNALVÁRÁS vagy a RÓZSÁK SZENTJE, de olyan nagyszabású misztériumnak is, mint a MÁRIA, A MEGVÁLTÁS ANYJA és a PATRONA HUNGARIAE, mindkettő Bárdos Lajos zenéjére. Ezeknek az előadásoknak a kórusait természetesen Dienes Valéria

orkesztikai iskolájának növendékei alkották, amint hogy harminc éven át május–június táján rendszeresen rendezték itt a legkülönbözőbb irányzatú mozdulatművészeti iskolák (Kállay Lili, Szentpál Olga, Hirschberg Erzsébet, Berczik Sára és mások) év végi bemutatóikat. Az utolsó e nemben Kovács Éva iskolájának 1950. június 25-i vizsgája volt. A letehetségesebb növendékek gyakran szóló- vagy két-három személyes esteket is tartottak itt – Hirschberg Erzsébet, Greguss Kornélia, Jármay Edit, Kovács Éva, Szöllősy Ágnes, Egri Zsuzsa itt tették első és részben utolsó lépéseiket a táncművészet világát jelentő deszkákon.

A modern tánc mellett a klasszikus balett és a jazz, sőt a népi tánc is helyet kapott a Zeneakadémián. A vegyes, irodalmi-zenei esteken időnként szerepelt táncszám is. 1940 áprilisában a Nádasi-baletstúdió tartotta itt bemutatóját. 1941 márciusában a DÍZŐZ – TÁNC – JAZZ DÉLUTÁN keretében Felekiék és egy akrobatikus táncospár mellett egy „eredeti mondain táncduett” is szerepelt. Az 1942. augusztusi ORSZÁGOS MAGYAR NŐTÁEST ÉS TÁNCSTEST első számú sztárja Bordy Bella volt. 1947-ben Sopronyi Lili táncművésznő itt ünnepelte 25 éves jubileumát, 1949-ben pedig az akkori balett első számú csillagai: Lakatos Gabriella, Pásztor Vera, Sallay Zoltán, Vashegyi Ernő léptek fel.

A könnyű műfaj pedig pláne pompásan érezte magát a komolyzene megszentelt hajlékában. Az operett első pillanattól kezdve jelen volt, de hamar megjelent a jazz is. „1928 novemberében egy világhírű jazz-énekes, a lemezekről általánosan ismert Jack Smith, a »sutogó bariton« fellépése hasonló érdeklődést váltott ki annál a közönségnél, amely ritkán lép a Zeneakadémia hangversenytermébe – emlékezik vissza egyik korai szervezésére Kun Imre. – Az első Jack Smith-est ugyanis a Zeneakadémián zajlott le. A kritikusok nagy zavarban voltak, mert amit Jack Smith csinált (egy-egy akkorddal vagy egy ujjal »pöcöggetve« kísérte énekét), nem tartozhat a muzsika fogalma alá, viszont mint attrakció, különösen a két világhírű szám, a »Miss Annabelle Lee« és a »My Blue Heaven« – amelyre a pesti közönség gyakran táncolt – megtette a hatását, és nagy sikert aratott.”⁴⁸ Az igazi felfutás a negyvenes években következett be. Soha annyi operett-, sláger-, jazz- (már amennyiben az könnyű, mindenesetre nem úgynevezett komolyzene), filmzeneprogram, magyarnótaest, mint a negyvenes évek teljes folyamán, a háború alatt és még utána is bőven, és főleg kabaré, kabaré, kabaré!⁴⁹ Szilveszter nem volt Zeneakadémia nélkül, de nem volt olyan alkalom sem, farsangtól tavaszi és nyári könnyed programokon át mikulásig és karácsonyig, hogy a Zeneakadémia ne kínált volna odaillő vidám vagy andalító estet. KOMIKUSOK DÉLUTÁNJA, KOMIKUS KONGRESSZUS, A NEVETTETÉS NAGYMESTEREI, KOMIKUSOK PARADÉJA, VIDÁM FARSANG, VIDÁM ÁPRILISI DÉLUTÁN, NEVETŐ PÜNKÖSD, 2 ÓRA KACAGÁS, SZABAD SZÁJ KABARÉ stb. Szerzők, szereplők: a magyar színművészet színe-java! Pedig ez sokáig egyáltalán nem volt magától értetődő. A Nemzeti Színház színészeinek tilos volt idegenben fellépni, még hazafias vagy jótékony célból is csak külön engedéllyel vállalhattak szereplést. Rózsahegyi Kálmánnak sikerült elérnie, hogy a nagyon rosszul fizetett nemzeti színházi színészeket mentsék fel e korlátozás alól. A háború alatt aztán különösen gyakoriak voltak az ilyen bú- és szorongásfeleltető programok, de az azt követő évek folyamán, legalább 1951-ig kifejezetten burjánzott az operett, a sláger, a filmzene, a revü és a kabaré a Zeneakadémián. ÖRÖKSZÉP KERINGŐK, MUZSIKA REVÜ, EZT ÉNEKLI BUDAPEST, MINDENBŐL MINDENKINEK – DAL, ZENE, TÁNC, DIVAT, HUMOR!, TAVASZI ZSONGÁS, PÜNKÖSDI SZERENÁD, SZERELMI ÁLMOK, LEGSZEBB OPERETTEK, ÉLŐ HANGLEMEZEK. És kapaszkodjon meg a rektor úr: artistaprodukción sorozata!⁵⁰ ARTISTA PARADÉ, VILÁGJÁRT MAGYAR ARTISTÁK, ARTISTÁK A ZENEAKADÉMIÁN. Itt is megjelent a szakszervezet: 1947-ben a Magyar Hivatásos Artisták Szabad Szakszervezete rendezett nagy

húsvéti matinét bűvésszel, kutyával, hasbeszélővel, akrobatával, excentrikussal. Nem tudom, hogyan csinálták, de se jelképes, se valóságos értelemben nem szakadt le a Zeneakadémia menüje. A negyvenes évek végén gyakorlatilag eltűntek a Zeneakadémia programjáról a komoly irodalmi estek, a vegyes operett-kabaré-könnnyű szórakoztató programokban viszont minden nagyágyú felvonult. Csak úgy találok rá bökké a plakátok közé: Kiss Manyi, Mezey Mária, Bilicsi Tivadar, Latabárék, Maleczky Oszkár, Ascher Oszkár, Komlós Vilmos, Neményi Lili, Kazal László, Turay Ida, Honthy Hanna, Gyurkovics Mária, Udvardy Tibor, Rátonyi Róbert, Palló Imre és így tovább, és így tovább.

Bár nem a műfaj a lényeg, hanem a nívó, mégis jellemző a korra, hogy ezek az estek a negyvenes évek közepétől az ötvenes évek elejéig elszaporodtak, és az is, hogy azután annyira eltűntek a Zeneakadémia repertoárjáról, hogy a rektor úr már nem is tudott rólok. A *Nyugat* 25 éves jubileumi estélyét vagy költőinek szerzői estjeit ellenben sok nemzedék emlegeti, mert egy különleges csillagállás megnyilvánulásai voltak. Az ötvenes évektől az előadóestek megszűntek. Egy-két elegyes est, elsősorban operettslágerből, szilveszter, farsang még előfordult, néhány bátortalan színházi kísérlet – Lengyel Györgyék 1954-es TRAGÉDIÁ-ja, a nyolcvanas évekből egy Ovidius ÁTVÁLTOZÁSOK-ja komponált összeállításnak, a kilencvenesékből Byron és Schubert MANFRED-ja Arvisura Színházzal hirdetett bemutatójának plakátja és az említett FÁBÓL FARAGOTT emlékeztet az egykor fénylő aranykorra.

Jegyzetek

1. Az áttekintés alapját az Országos Széchényi Könyvtár Színház-történeti Tárában és az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézetben őrzött plakátok és színlapok képezték.
2. Palotai Erzsébet: ARCOK FÉNYBEN ÉS HOMÁLYBAN. Szépirodalmi, 1986. 96.
3. Vö. A ZENEAKADÉMIA ÉPÜLETÉNEK TÖRTÉNETE. Szerk. Lőrinczi Zsuzsa, Raffay Endre. 6Bt Kiadó, 2007.
4. Feleki Géza: A SZAVALÓMŰVÉSZET ÖNÁLLÓSULÁSA. 1910/4.
5. Ascher Oszkár: MINDEN VERSEK TITKAI. Szépirodalmi, 1964. 97.
6. Nemes Nagy Ágnes: LÁTKÉP GESZTENYEFÁVAL. <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=4&origOffset=-1&docId=211&secId=19516&limit=10&pageSet=1>.
7. Bár Palotai Erzsébet még 1954-ben is hiányolta a szavaláskritikát. I. m. 14–20.
8. Péchinek, sőt Pécsinek is láttam a nevét plakáton.
9. Dalos László: SÓSPERECCEL KEZDŐDÖTT. Arión Kiadó, 2006. 71.
10. Ascher Oszkár: i. m. 90. k.
11. Révész Sándor: ACZÉL ÉS KORUNK. Sík Kiadó, 1997. 16.
12. Ascher Oszkár: i. m. 115. k.
13. Szabó Lőrinc: ZÖKKENŐK.
14. Kenyeres Zoltán: RADNÓTI ÉS A NYUGAT. <https://sites.google.com/site/kenyereszoltan/radnti-s-a-nyugat-dokumentum-essz-2>.
15. Vö. Lengyel András: A MARGINALITÁS IRODALOM-SZOCIOLÓGIÁJÁHOZ. <https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2Fwww.forrasfolyoirat.hu%2F0811%2F0811%2Flengyel.pdf>.
16. Zelk Zoltán: TALÁLKOZÁS A VERSOLVASÓVAL. <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=6&origOffset=-1&docId=10539&secId=937863&limit=10&pageSet=1>.
17. Lengyel Balázs: MAGYAR MŰZSA. <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=3&origOffset=-1&docId=466&secId=42721&limit=10&pageSet=1>.
18. Gyergyai Albert: A VÁROSTÓL A VILÁGIG. Szépirodalmi, 1986. 80.
19. Devecseri Gábor: IRODALMI PINCÉK ÉS PADLÁSOK. = UÓ: LÁGYMÁNYOSISTENEK. Magvető, 1979. 279. A *Nyugat*nak természetesen számos más hely-

színen is voltak estjei, a *Nyugat*-barátok pedig a Béke Szállóban gyülekeztek.

20. Ottlik Géza: A MÁSIK MAGYARORSZÁG. = Uő: HAJÓNAPLÓ. Magvető, 2005. 67.

21. Ascher Oszkár: i. m. 230.

22. Lengyel Balázs: i. m.

23. Magyar Bálint: A NEMZETI SZÍNHÁZ TÖRTÉNETE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT (1917–1944). Szépirodalmi, 1977. 386.

24. Uo. 121.

25. Hont Ferenc: A CSELEKVÉS MŰVÉSZETE. Gondolat, 1972. 43.

26. Kun Imre: 30 ÉV MŰVÉSZEK KÖZÖTT. EGY HANGVERSENYRENDEZŐ NAPLÓJA. Zeneműkiadó, 1965. 20.

27. Bános Tibor: BÉKEFFI LÁSZLÓ ÉS KELLÉR DEZSŐ. Athenaeum 2000 Kiadó, 2001. 102.

28. Vö. Gajdó Tamás: DIREKTORSORS MAGYARORSZÁGON. Színház, 1991/5.

29. Tamási Áron: SZABÓ DEZSŐRŐL. = Uő: GONDOLAT ÉS ÁRVASÁG. Palatinus, 2000. 303. k.

30. Vö. (http://www.karokatona.hu/Tallozo/201110tSzaboDezso_eletrajza.html). Van olyan forrás, amelyik ezt az ünneplést a Városi Színházba teszi.

31. Az előadás szövege olvasható Németh Antal tanulmányainak gyűjteményében: ÚJ SZÍNHÁZAT! Vál., szerk. Koltai Tamás. Múzsák Közművelődési Kiadó, 1988. A tanulmány jegyzete 1923 decemberére teszi az előadást.

32. Kun Imre: i. m. 58. kk.

33. Máté Lajos: SAMESZ VOLTAM A MŰVÉSZ SZÍNHÁZBAN. Criticai Lapok Alapítvány, 2005. 119. k.

34. Kun Imre: i. m. 16.

35. A ZENEAKADÉMIA ÉPÜLETÉNEK TÖRTÉNETE, 40–41.

36. Palotai Erzsébet bánatosan hozzászói: „*semmi lehetőség a sугásra*”. I. m. 259.

37. Ennek egy 1919. szeptemberi előadás-sorozatáról van az OSZMI-ban egy plakát a *román cenzúra* pecsétjével.

38. Hont Ferenc: i. m. 44.

39. Tiszay Andor: MAGYARORSZÁGI KÍSÉRLETI ELŐADÁSOK. = SZÍNÉSZETI LEXIKON. Szerk. Németh Antal. Győző Andor kiadása, 1930.

40. Vö. Grezsa Ferenc: NÉMETH LÁSZLÓ VÁSÁRHE-

LYI KORSZAKA. Szépirodalmi, 1979. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/hodmezovasarhely/nemeth_laszlo_vasarhelyi_korszaka/.

41. Molnár Gál Péter: A PESTI MŰLATÓK. Helikon, 2001. 334.

42. Tallián Tibor: A MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ ÉS A HAZAI OPERAJÁTSZÁS TÖRTÉNETE. = MAGYAR SZÍNHÁZTÖRTÉNET 1920–1949. Főszerk. Bécsy Tamás és Székely György. Magyar Könyvklub, 2005. 342.

43. Kun Imre: i. m. 15.

44. Ascher Oszkár: i. m. 90. Zelk Zoltán „*reménytelenül kongó termekel*” emleget (i. m.), de a tanúságtevők legtöbbször zsúfolt házakra emlékeznek.

45. Amit az öntudatos énekesnő visszautasított –, „*ne házaljatok a jegyekkel! Nem kell! Semmi örömmöm nem lenne lasszóval fogott közönségből. Inkább legyen fél ház!*” –, de az estét elvállalta. Palotai Erzsébet: i. m. 98.

46. Színház, 94/11. Úgy tudom, a produkció egyébként megszületett.

47. Vö. Lukács György: NAPLÓ (1910–11). = Uő: CURRICULUM VITAE. Magvető, 1982. 418. k.

48. Kun Imre: i. m. 210. k.

49. Érdekes, hogy Alpár Ágnesnek a pesti kabarékkal és Molnár Gál Péternek a pesti mulatókkal foglalkozó monográfiái – Alpár Ágnes: A FŐVÁROSI KABARÉK MŰSORA 1901–1944. Magyar Színházi Intézet, 1978; Alpár Ágnes: A FŐVÁROSI KABARÉK MŰSORA 1945–1980. Magyar Színházi Intézet, 1981; Molnár Gál Péter: i. m. –, amelyek a legutolsó kávéházat is felsorolják a kabarék valaha előfordult színhelyeiként, ilyenformán abszolút nélkülözhetetlen kézikönyvek, a Zeneakadémiát tételesen nem jelölik felsorolásukban kabarészíntérként. (Utóbbi az idézett helyen említi mellékesen, Alpár Ágnes kötetében pedig az adatok között és a képmellékletben is szerepel.)

50. Bár tulajdonképpen nem nagyon van kapaszkodnivaló: az artistaságot már Bálint Lajos a művészetek közé sorolta a tízes években. Vö. SZÍNÉSZEK, TÁNCOSOK, ARTISTÁK. Gondolat, 1979. (Nem beszélve a szó eredeti jelentéséről.)